

JÓZSEF ATTILA ÉLETE NYOMÁBAN

Az első bizonyítvány

ORSZÁGÚT SZELI keresztül Öcsödön, mely egyik felől Kunszentmártonnal, másfelől Szarvassal köti össze. A falu csendjével, dús akáclombjaival, a csendesen folyó Körössel a nyugalom képét festi a szemlélő elé. Ide adta nevelőszülőkhöz a Liga az alig ötéves Attilát és Etust, egy Gombai Ferenc nevű gazdálkodóhoz. Ebben az idegen világban éri az első megrázkódtatás, amiről így számol be később:

„Öcsödön nevelőszüleim Pislának hívták, minélutána a szomszédokkal való tanácskozás után fülem hallatára megállapították, hogy Attila név nincs. Ez nagyon megrázkódtatott. Ugy éreztem, hogy létezésemet vonták kétségbe... Ez az élmény tett gondolkodóvá — olyan emberré, aki meghaligatja mások véleményét, de magában felülvizsgálja; azaz, aki hallgat a Pista névre, míg be nem igazolódik, hogy Attilának hívják.”

A falu szélén van az a ház, ahol Gombaiék laktak. A ház egyetlen ablaka a gyűlegelegőre néz.

ATTILÁT ISTÁLLÓFIÓNAK használták nevelőszülei. Az istállóban is hált. Az állatokat legeltette a nagy gyepen, ahol szabadon futkározhatott, szabadnak érezhette magát, míg fel nem harsant a Kedvesanya vagy Kedvesapa kiáltása. Nyers, goromba ember volt a Kedvesapa, könnyen lesújtott, olykor minden ok nélkül, ha ingerült volt. A lelenygyerek tipikus életét élte itt Attila. A felügyelőnő ritkán járt ellenőrizni védenéi életkörülményeit, leginkább csak akkor, amikor elérte a gyermek az iskolakötelezettséget.

Magaviselet:	1	2	3
Szorgalom:	1	3	2
Hitt és erkölcsstan:	1	2	2
Beszéd- és értelemgyakorlat:	3	3	2
Folyékony olvasás:	2	3	2
Számítás:	3	4	4
Szépírá:	2	1	3
Eneklés:	1	2	3
Általános tanulmányi eredménye:	3	3	3

Hogy az év végére rosszabb eredményt tudott felmutatni, annak oka a tavasszal meginduló mezei munka, amikor a gyerekeket — őt is — elvonták a tanulástól.

Hódmezővásárhelyen Hétfőn délután 4 órakor emléktáblát avatnak, este 7 órakor pedig ünnepség lesz a Petőfi kultúrotthonban. Kiszomborban ma délelőtt lesz emlékünnepe, Szabolcsi Gábor mond beszédet.

Az önkény mellyel az öcsödi gazda a kezére adott kisgyereket Pistává szürkítette, nem csupán paraszti okvetetlenkedés. A hűbéri világ egyik idejétmúlt, értelmetvesztett megnyilvánulása, a fölfogadó kegyűri joga az elszegődés ceremóniájában. Jellemző az öcsödi gazdálkodókra is, ahogyan a földesúri kúriákon mindig Júlia a szolgáló, ahogyan mindig Bodri vagy Morzsa a kutya, a messziről jött, szokatlan nevű gyerekeknek is maguk adnak nevet. Így lesz a Zoltánból Jancsi, Attilából Pista.

Attila két és fél évig volt Pista Öcsödön. Amikor iskolaköteles lett, beírták a váncsodi iskolába. A falu két részre oszlik, a főutcától balra van Keserű, jobbra Váncsod. Az egy tantermes iskola a tanítói lakással ma is megvan. Vályogfala kissé már dűledezik. Bent faragások, vésések tarkítják a hosszú, gyalutalan padokat, gyermekkezek eltüntethetetlen nyomai.

PÁCZAI TANÍTÓ keze alatt tanult Attila. A szülők szerették az öreg tanítót, aki, bár nem vetette meg a szeszest italt, lelkiismeretes volt. Nála a gyerekek már az első elemiben megtanultak jól írni és olvasni, ami nagy szó volt ekkor. A testi fenytés különböző módjait felhasználta, de az a cél vezette, hogy embert faragjon a vadóc-nebulókból.

Attila bizonyítványa az első elemiből nem fényes. Pélenk gyerek volt, kevés szorgalommal, ami a körülmények között érthető is. Iskolába rendszeresen járatták, az osztálynaplóban nincs hiányzás bejegyzve róla. Az első elemiben kapott osztályzatai az osztálynaplóból:

Karácsonykor	Húsvétkor	Évvégén
1	2	3
1	3	2
1	2	2
2	3	2
3	4	4
2	1	3
1	2	3
3	3	3

ÖCSÖD NÉPE nem sejtette, hogy a kis lelenygyerek valamikor népünk nagy költőjévé válik. Sokan még ma sem ismerik, de a gyerekek az iskolában sokat hallanak róla.

Szabó Mária

József Attiláról nevezik el a makói gimnáziumot. Hétfőn délelőtt emléktáblát lepleznek le az iskola épületén, majd Eperjessy Kálmán és Tettamanti Béla, a költő egykori tanárai emlékeznek meg József Attiláról.

JÓZSEF ATTILA

Költőrs! — mondták rád is, hogy a lélek utolsó lobbant már a sineken s zokogta még: óh, jaj, én visszatérek tibennetek, kik éltetek velem!

Költőrs! — mondták rád is, mintha többre nem forgott volna parrázként a nyelv; befűt a szó, mint vád, a mély ürömbbe, s a befelé sirt könny érted perelt.

Költőrs volt itt veszni vagy kanári gyanánt fűyülni cifra szótamot, vagy hallgatni az összeroppanásig, —

a némaságból alkotván nagyot. Költőrs! — mondták rád egy szóba öntve korod, s maradtál élő mindörökre.

LÓDI FERENC

József Attila három mondata

Az egyiket 1930 tavaszán hallottam tőle, amikor a „Ki a faluba” című röplapot kiadták. A Szentesi utcán jött sógorával, Makkai Ödönnel. Én a Kossuth téren csatlakoztam hozzájuk. Elénk vitafolyt közöttünk a szegény-parasztság helyzetéről. Makkai a szántóföldek hiányos és egyoldalú művelését említtette, mint a földművelő-nép elszegényedésének egyik okát. József Attila erre felcsattant:

— Nemcsak az a baj! Őriási területek műveletlenek, akár a nép. Mi nem engedhetjük meg magunknak azt a luxust, hogy a Hortobágy több ezer hold földjén néhány civis párszáz marhája legeljen. Alapos talajvizsgálatot kell végeznünk országsszerte és minden talpalatnyi földet azzal kell bevetni, amire az a legjobban alkalmas. Azonkívül víz kell, mert kiszikkadt a magyar alföld.

1935 augusztusában rendezték meg Hódmezővásárhelyen az írók tanyalátogatását. A célt a látogatás nem érte el: a meghívott 18—20 író csak a városszéli szegénységet láthatta, mert a tanyavilágban az aszálykárón kívül mindent jónak találtak, a gazdák legfeljebb a magas pótdadó miatt panaszkodtak. A rendezőség József Attilát nem hívta meg, sem Móricz Zsigmond.

József Attila pedig akkoriban Váásrhelyen tartózkodott és amikor elmondták neki, hogy az írók mily sok jómódot és mily kevés szegénységet láttak, csak ennyit szölt:

— A proletárság a részvétlátogatások mellőzését kéri; munkát és kenyeret a szánakozó részvét helyett.

A harmadik feljegyzéseműltó mondatot a Szép Szó szerkesztőségében hallottam József Attilától. Az egyetemi fiatalság egyik kisebb csoportja, a Bethlen Gábor Kör nevében kerestem fel, és közöltem vele: a Szép Szó írói bevonásával irodalmi estet szeretnénk rendezni, és elsősorban őt invitáltam Szegedre. A tervet merésznek és helyesnek találta. Szereplését megígérte, majd szegedi ismerősei után érdeklődött, hogyan zajlott le Juhász Gyula temetése, milyen az egyetemi ifjúság élete. A rögtönzött beszámoló mérsékelten tetszett neki. Végül ajánlotta, hogy a munkássággal vegyük fel a kapcsolatot és az irodalmi estre elsősorban azokat hívjuk meg. Végül csak annyit mondott:

— Tanulják meg, hogy a munkásság nélkül semmihez sem kezdhetnek, adjanak sok sok könyvet a munkások kezébe.

PAKU IMRE

Az emlékünnepek műsora

Ma, vasárnap este fél 7-kor leplezik le a Központi Egyetem falán, a főbejárat mellett a József Attila emléktáblát. Hét órakor kezdődik az Aulában az ünnepély, ahol Baróti Dezső egyetemi tanár mond beszédet. Eperjessy Kálmán a költő egykori osztályfőnöke élményeiről számol be. A műsorban köz-

reműködik Ascher Oszkár, Palotai Erzsébet, Miklós Klára és Bán Sándor zongoraművész.

Hétfőn délelőtt fél 12-kor leplezik le a Brüsszeli körút 23. számú házán az emléktáblát. Utána 12 órakor kiállítás nyílik a költő műveiről, életéről, a Hazafias Népfrent Vörösmarty utca 7. szám alatti helyiségében.

veremben” töltötte. Galyasi Miklósnál volt ez a „Műverem” — ahogy mi neveztük. — az akkori Kinizsi és Csáky utca sarkán. Gyorsforralón állandóan főtt a fekete, élesek voltak a viták —, s míg a többség szenvedélyesen vitakozott a művészet célja fölött — a sarokban versek, elbeszélések születtek a viták új anyagául. Attila tudatosan, széles műveltséggel, nagy alaposággal védte saját álláspontját. Az volt a véleménye, hogy a művészet az emberé, a művészet csak „célművészet” lehet —, ahogy akkoriban neveztük a harcos politikai célú irodalmat. Galyasi, Pákozdy Ferenc, Attila, én, a város művészetkedvelői voltunk a „műverem” állandó tagjai, de megfordult itt Lyka, Illyés, Veres Péter, Baktay Ervin, — mindenki, aki Váásrhelyre jött.

Volt e szerepe a „Műverem”-nek József Attila fejlődésében?

— Volt. A vitákban saját álláspontját mindig élesen, határozottan kifejtette. Nőttek ezekben a vitákban: mindjobban magára, feladataira leltsóltthonban, vagy a „Mű-

— sz —

A tőkések hasznáról

Dagassz gázlángnál kenyeret, vagy égess lukas, vörös téglát; törje kapa a tenyered; áruld magad, míg leng a szoknyád; feküdj hanyatt és deszkázz akná; cipelj zsákot a piacon; tanulj, vagy ne tanulj ki szakmát, — a tőkéseké a haszon.

Öblits benzinben selymeket; szedd guggolva a vöröshagymát; ölj kecskét, amely rád mekeg; jól szabj, hogy álljon jól a nadrág; csak rajta, mikor abhahagynád! Kirugnak s mit nyerhetsz azon? Koldulsz? betörsz?... A rend lecsap rád, — a tőkéseké a haszon.

Költél epedő verseket; pácolj prágai módra sonkát; gyűjts gyógynövényt, fejts kösznet; vezess főkönyvet s rejtő a titkát; viselj aranyzsínóros sapkát; élj Párizsban vagy Szaty mazon, — mire béred kikapnád, a tőkéseké a haszon.

AJÁNLÁS

Proletár, folytatnám, de unnád, tudod hogy nem élsz lazacon, — amíg tőkések adnak munkát, a tőkéseké a haszon.

JÓZSEF ATTILA

— „József Attila és Csongrád megye” címmel megjelent a Csongrádmegyei füzetek legújabb száma. A füzetben a költő ismerősei és munkásságának kutatói: H.

Kovács Mihály, Eperjessy Kálmán, dr. Árva Józsefné — Espersit Mária, Vízi Albert, Paku Imre, Tarján Éva, dr. Diósszilágyi Sámuel és Szabolcsi Gábor írásai olvashatók.

Hódmezővásárhely:

Tornyai városa, Szántó Kovács Jánosé, egy kicsit Móricz Zsigmondé és most kezdünk jobban ráébredni arra, hogy József Attila is. Nem egyszerűen csak azért, mert Váásrhelyen élt néhány évig Makai Ödön, a költő sógora. Mélyebb okoknál fogva is. József Attila kapcsolata a kortársak szerinti úgy látszik, a várossal már régebben, a 24-es, 25-ös években kezdődött.

Borsi János bácsi egy azok közül, akik az 1894-es nagy napok óta a munkásmozgalom harcossai, direktóriumi elnökök vol. 19-ben, a fehérek felülkerekedése után öt évig élt itthon illegális munkában. Élete a magyar munkásmozgalom több mint fél évszázadával forrott össze. Ismerte József Attilát is. Honnan? Hogyan?

— Régen volt már, harmino éve, hogy József Attilával találkoztam. 1924 végén már vége volt az öt éves illegálisnak, itthon oltam. Az építőmunkás szakszervezetben volt egy baloldali csoportunk. Nemesak vásárhelyiek voltak ebben. Szegedről például Komócsinék, meg mások is. Makáról, Orosházáról is jöttek elvtársak az összejöveteleinkre. Ugy voltunk, mintha

sakkoznánk, ültünk az asztalok előtt — sakkozók, kibicék. Vitáztunk, előadásokat hallgattunk, illegális röpiratokat ismertettünk, osztottunk szét. Ha valaki idegen tűnt fel, tovább sakkoztunk, s igyekeztünk a hivatlant gyorsan eltávolítani.

Juhász Gyula. József Attila az 1924—25-ös évben többször vett részt ilyen illegális megbeszélésen. Juhász Gyula előadást tartott. József Attila verseket olvasott. Résztvett a viláokban, az illegális röpiratok terjesztésében, megvitatásában.

A fiatal József Attilának

a makói 48-as körökkel — a nyolcszázas évek végefelé alakult agrárszocialista szervezetek utódai voltak —, s a szegedi munkásmozgalommal való kapcsolatai után különösen jelentősek Borsi elvtársnak és a hódmezővásárhelyi munkásmozgalom több veteránjának közlései.

De József Attila nem csu-

pán a városi munkásszervezeteket ismerte. Kijárt a tanyái olvasókörikkbe: A város munkásmozgalmi múltjának szellemével és kultúra-, népköltészetteremtő erejével is megismerkedhetett.

Sokan élnek még Hódmezővásárhelyen, akiknek élete találkozott a költőével. Almásy Gyula Béla festőművész, a Tanács pénzügyi osztályának vezetője azok közül való, akik makói kisdíák korától kezdve egészen haláláig meleg baráti kapcsolatot tartottak fenn vele. Almásy Gyula Béla az iskolában ismerkedett meg József Attilával. Egyikük festettegetett, a másik verseket írt. A másik versekben készült megfesteni magának a világot. Hamar kialakult közöttük a barátság. Nemesak az úszonafelezés szokása jelentette ezt. Az iskolai tízpercekben lefolyó viták, Espersit János hatal-Juhász Gyula, Móra Ferenc, Réti mas könyvtárában — Ödön és Espersit János társaságában

ahova mindkettőjüknek szabad bejárásuk volt — a szenvedélyes, habzsoló olvasódelutának, séták a Maros partján színek, képek, érzések, gondolatok megformálásának keresésével két fiatal művészlelek összebarátkozása volt ez a gyermekkorban megindult barátság.

„Véka alatt” címmel asztaltársaságot és egy kiadványt akart létrehozni At-

1926-ban Makón a színház előtt. Juhász Gyula, Móra Ferenc, Réti Ödön és Espersit János társaságában